

УДК: 329.1/6
Примљено: 05. октобра 2010.
Прихваћено: 25. новембра 2010.
Прегледни рад

Српска политичка мисао
број 4/2010.
год. 17. vol. 30.
стр. 29-52.

Урош В. Шуваковић

*Катедра за социологију Филозофског факултета Универзитета
у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици*

ДИЛЕМЕ ТРАДИЦИОНАЛНЕ ДИЈАЛЕКТИЧКЕ ДИХОТОМИЈЕ ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА НА ЛЕВИЦУ И ДЕСНИЦУ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ*

Сажетак

Методолошки се аргументују разлози немогућности опстанка традиционалне дијалектичке дихотомије политичких партија на левицу и десницу у савременом добу и нужности њеног прерастања у класификацију. Наглашава се темпорални и географски карактер појмова партијске левике и деснице, те указује да су и у случају класификације, без обзира на број њених чланова, нарушени принцип доследности, с обзиром да се критеријум деобе мењао током историје, али и критеријуми потпуности, исцрпности, међусобне искључивости група истог нивоа и довољне дискриминацијске способности, који сви представљају методолошке захтеве за правилно спроведене класификације. У XXI веку је потребно извршити поново препознавање политичких идеја и практичног деловања политичких странака и назвати га таквим именом које би истински одражавало њихова суштаствена обележја.

Кључне речи: дијалектичка дихотомија, класификација, политичке партије, партијска левица, партијска десница

* Рад је резултат и истраживања у оквиру научно-истраживачког пројекта „Парламентарне политичке странке у Краљевини СХС/Југославији 1918-1941“⁴⁶ који финансира Министарство науке Републике Србије

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У погледу одређења шта је страначка левица, а шта страначка десница, у савременом, нарочито транзиционом, друштву влада велика збрка. Партије које су до недавно, у програмским документима и политичкој пракси, себе сматрале десничарским, проглашавају се левичарским; с друге стране оне партије које су програмски и практично-политички себе сврставале у левицу, настављају и даље да то чине, насупротив великим програмским и практично-политичким „компромисима“ које су са десничарским идејама и партијама у пракси учиниле. Ти се „компромиси“ не односе искључиво на прихватање либералног капитализма као „безалтернативног система“, већ и на одустанак од других традиционално левичарских вредности, што се види нпр. кроз вођење агресивних ратова, што сем што је злочин, представља и супротност опредељењу традиционалне левнице о вођењу искључиво одбрамбених, праведних ратова¹⁾; Н. Бобио указује на феномен „сеоба“ мислилаца, оних који постављају моделе живота и који бивају увршћени у уски круг „мајстора мисли“ већ према жељи њихових ученика из деснице у левицу или обрнуто“, наводећи као примере покушаје сврставања Ничеа и Хајдегара међу левичарски оријентисане филозофе или Грамшија међу десничаре (1997:34-35); у Србији појединци који су бивали чланови руководства левичарских партија, иницирају оснивање „четничких школа“, при чему, наравно, бар за потребе српске научне јавности није потребно наглашавати неспојивост идеологије „четништва“ са левичарством²⁾, док високи функционери левих странака учествују у друштвеној рехабилитацији лично-

- 1) Вођа Српске социјалдемократске партије Д. Туцовић гласао је у тадашњој Народној скупштини Краљевине Србије против узимања ратних кредита, али је када је земља нападнута учествовао у рату и погинуо борећи се за слободу Србије. Лењин је, својевремено писао, како су у I светском рату, једино Срби водили одбрамбени рат. С друге стране, од 19 држава-агресора на Савезну Републику Југославију 1999. године, на земљу у којој су тада на власти били социјалисти, у њих 11 на власти су биле странке које се сматрају у својим земљама левим (социјалистичке у Француској, Грчкој, Португалији, лабуристичке у Великој Британији и Холандији, социјал-демократске у Немачкој, Данској, Чешкој, демократске левнице у Италији и Турској, демократе у САД), међу њима је било чак 9 чланица Социјалистичке интернационале (СИ), док су у још 2 земље партије-чланице СИ (Социјалистичка партија у Белгији и Социјалистичка радничка партија у Луксембургу) учествовале у ратним владама. Из недавно објављених мемоара вође британских лабуриста и тадашњег премијера Уједињеног Краљевства Тонија Блера (Т. Blair, 2010), може се закључити да је управо он био главни заговорник, идејни и акциони покретач агресије НАТО на СРЈ, при чему се не може занемарити ни његова улога у рату против Ирака.
- 2) Иако ови савремени покушаји прерастања „левичара“ у четнике нису, у историјском смислу први, када се зна да је првак Социјалистичке партије између два светска рата и један од учесника оснивања СРПЈ(к) Ж. Топаловић приступио четничком покрету и постао његова трећа личност.

сти изразито десничарских уверења; не мали је број оних појединаца – по правилу бивших чланова комунистичких партија (КП), а код нас Савеза комуниста Југославије (СКЈ), који за себе изјављују да су „левичари“, избегавајући тиме традиционалне појмове за левичаре: комуниста, социјалиста³⁾, социјалдемократа, наглашавајући своју надстраначку, али идејно⁴⁾ левичарску припадност⁵⁾.

О ПОЈМУ И КРИТЕРИЈУМИМА ДИХОТОМИЈЕ И КЛАСИФИКАЦИЈЕ КАО АНАЛИТИЧКИМ ОСНОВНИМ МЕТОДАМА НАУЧНОГ САЗНАЊА

Дихотомија је посебан облик спецификације и истовремено класификације. Она је врста поделе појма. Разликују се формално-логичка дихотомију (општи појам се дели на један позитиван и један негативан, њему опозитан посебан појам) и дијалектичка дихотомија, код које се подела општег појма врши на два посебна, али оба позитивна појма. Б. Шеших указује да је формално-логичка дихотомија „посебно неадекватна код свих појмова који изражавају степене и прелазна својства или такве појмове и процесе“ (1982: 87-88).

Стварна дијалектичка дихотомија се врши дијалектичком анализом конкретног општег појма на начин његове деобе на две посебне позитивне одредбе. „Том дихотомијом се сазнају најдубљи унутрашњи чиниоци свих предмета и појава као развојних дијалектичких јединстава разноврсности“ (1982: 88). Ако се, дакле, имају у виду основне карактеристике методе дихотимије, јасно је

- 3) „Данас је тешко наћи - на Западу - интелектуалца који жели да буде „ин“ и да има утицај, који би себе назвао социјалистом. Експлицитни социјализам је изгубио привлачност и зато не треба да га видимо данас као главног ривала нашим идејама“ (В. Клаус, 2005).
- 4) Често се уместо о идејној, говори о идеолошкој припадности. У марксистичкој терминологији, идеологија представља искривљену свест искључиво из визуре интереса једне класе. У том смислу, идеолошка припадност је знатно ужи појам од идејне припадности. С друге стране, идејна припадност означава блискост одређеним идејама, и та блискост тим идејама не мора да буде заснована на свести о класним интересима, већ нпр. на традиционалној породичној оријентисаности, више или мање хуманистичком погледу на свет, допадљивости и прихvatљивости лидера неке странке која пропaгира одређене идеје, или просто дневно-политичком интересу, итд. Тако се може и схватити због чега припадници једне класе (нпр. буржоаске), гласају на изборима за странку на чијем је челу аристократа, али која се залаже за буржоаско, републиканско друштво, каква је ситуација била са Валери Жискар д'Естеном, који је иако племић био председник Републике Француске (1974-1981).
- 5) Овакав тренд доминације идејне над партијском идентификацијом грађана био је присутан у готово свим бившим источно-европским реал-социјалистичким земљама у првим годинама њихове транзиције, са изузетком Словеније и Румуније за које су истраживања показала једнаку раширеност ове две врсте идентификације (S.H. Barnes, 1998).

да деоба појма политичких партија на партије левице и партије деснице представља заправо примену стварне дијалектичке дихотомије на општи појам политичких партија.

С. Милосављевић и И. Радосављевић, међутим, подсећају како се у истраживачкој пракси показало да је захтев за дихотомијом са два позитивно одређена члана „непрактичан, неекономичан, а у извесним случајевима и немогућ“. Они указују на то да се у случају њене примене нужно доспева или у ситуацију да „дихотомија је недовољна и тражи да пређе у класификацију“ или да се „не може исказати битна одредба, суштина односа у предмету дихотомије“ (2000: 227). Иако делује супротстављено, овакво је схватање сагласно са Шешихевим који и сам каже да „продужена и потпуна подела једног појма јесте класификација“ (1982: 88).

Научна класификација представља „средство за откривање реда међу појавама и резултат настојања да се открију неке дубље основе тог реда“ (В. Милић, 1996: 600). За класификацију је важно да се приликом њеног стварања у обзир узму оне битне, најсуштаственије особине неке појаве, без којих та појава у том виду не би ни постојала. Логички поступак помоћу кога се врши класификација, као и у случају дихотомије, јесте деоба и њом се обим неког вишег, општијег појма дели на уже делове.

Свака класификација мора да задовољи одређена логичка и теоријска правила, како би се могла сматрати научно успешно спроведеном. Та правила су: а) *предметност*. „Ништа` није могуће позитивно замислити, па ни делити“ (Милосављевић, Радосављевић, 2000: 225); б) *доследност*. Све класификацијске групе на свим ступњевима треба да се стварају на основу истог критеријума деобе (*fundamentum, principium divisionis*). У супротном, стварањем јединица деобе на основу различитих критеријума, долази до збрке, а класификација је недоследна; в) *потпуност*. Обим појма који је предмет деобе треба да буде једнак збиру обима нижих појмова на које се рашчлањује. Због честог занемаривања овог захтева, истраживачка пракса је пуна непотпуних класификација. При том, свака класификација мора бити вишечлана, тј. имати више од два члана, пошто је у супротном дихотомија; г) *исцрпност*. Према Милићевој интерпретацији, овај захтев представља тражење „да се у овом рашчлањавању што мање употребљавају тзв. резидуалне групе, чији је смисао недовољно одређен јер су оне обично мешавина разнородних делова“ (1996: 602-603); д) *међусобна искључивост класификацијских група истог нивоа*. „Ако се, наимае, ово не постигне, него се њихов обим делимично укршта, постаје неизвесно у коју од њих треба разврстати поједине појаве, и у таквим

случајевима разни појединци који се служе класификацијом разврставају поједине случајеве према свом нахођењу, а не према јасно утврђеним општим правилима (1996: 603); ђ) *дискриминацијска способност класификације*, представља захтев у коме се логички критеријуми спајају са теоријским потребама. Он је задовољен онда када класификација омогућује својом развијеношћу откривање значајних теоријских разлика међу класификованим појавама. Милић указује да су у погледу овог захтева могуће две врсте грешака: прва, уколико су класификацијске групе недовољно хомогене, па због тога прикривају значајне разлике међу појавама, те се појаве и односи не могу „довољно чисто“ проучавати и, друга, која се састоји у сувишном и формалистичком цепкању целовитих искуствених појава, „услед чега остају незапажене неке њихове заједничке карактеристике“ (1996: 603). Он посебно наглашава значај *сложених класификација, комплексних типологија* у друштвеним наукама. „Тек укрштањем више различитих обележја појава могу се створити класификације које омогућују дубље научно проучавање разних комплексних појава и процеса“ (1996: 607).

О ОДРЕЂЕЊУ ПОЈМОВА ЛЕВИЦЕ И ДЕСНИЦЕ

Од краја XVIII века када су појмови левице и деснице настали у Француској, они су до прве деценије XXI века еволуирали до своје потпуне непрепознатљивости. Зато, када говоримо о левици и десници, покушавајући да одредимо шта се под којим од ова два појма подразумева, морамо имати на уму да је реч о *историјским појмовима*, о појмовима „темпоралног карактера“ (С. Михаиловић, 2007: 205), за које компонента времена има суштинску важност. Сем тога, за разумевање ових појмова значајна је и *географска компонента*. Иако је разликовање партијска левица/десница првенствено европског порекла (С. Самарџић, 1998: 79), ова подела се користи у различитим крајевима света, при чему је садржина оба ова појма, нарочито на операционално-политичком нивоу, различита.

У револуционарној француској буржоаској скупштини, место седења је одређивало ко је припадник левице, а ко деснице. Ставови посланика који су седели лево, били су другачији од ставова оних који су седели десно и који су имали реакционарне монархистичке позиције.

Читав XIX и највећи део XX века протекао је у јасном разграничењу ових појмова. Идејну основу левице дали су творци марксизма – Маркс и Енгелс, касније Лењин.

ЛЕВИЦА се залаже за:	ДЕСНИЦА се залаже за:
ТИП СВОЈИНЕ: државна, тј. колективна, а мера коју предлажу је национализација	ТИП СВОЈИНЕ: приватна, с позивом на свестост тог „природног права“
ПРИВРЕДНИ ОДНОСИ: планска привреда на егзистичким основама, тзв. „договорна економија“ у случају југословенског самоуправљања. Захтев за прогресивним опорезивањем зарад реди-стрибуције друштвеног богатства.	ПРИВРЕДНИ ОДНОСИ: тржишна привреда заснована на либералним начелима. Смањивање пореза на велика богатства, што се образлаже „подстицањем онима који стварају“.
ОДНОС ПРЕМА ГРАЂАНСКИМ ПРАВИМА И СЛОБОДАМА: инсистирање на тзв. колективним правима, посебно на праву на самоопредељење, на ослобођењу од колонијалне власти и на корпусу тзв. социјално-економских права (нпр. захтев 3x8 за раднике, боља заштита на раду, пензионо и здравствено осигурање за све, право на бесплатно школовање, и сл.), а од политичких права инсистирање на женском праву гласа, залагању против рата, итд. Указивање на потребну успостављања не само политичке, већ и социјалне једнакости грађана.	ОДНОС ПРЕМА ГРАЂАНСКИМ ПРАВИМА И СЛОБОДАМА: инсистирање на тзв. појединачним правима, посебно из спектра личних и политичких права, негирање и самог постојања тзв. социјално-економских права, подршка и идеолошко правдање империјалних ратова и освајања, укључујући и оба светска рата, те у складу с тим противљење процесу деколонизације
ОДНОС ПРЕМА ОБЛИКУ УРЕЂЕЊА: републиканско	ОДНОС ПРЕМА ОБЛИКУ УРЕЂЕЊА: монархијско, а у државама у којима је република историјска тековина буржоаских револуција – републиканско
ОРГАНИЗАЦИЈА ВЛАСТИ У ЗЕМЉИ: заснована на начелу јединства власти, уз револуционарни легитимитет (тзв. пролетерска демократија). Залагање за непосредну демократију (пример Париске комуне)	ОРГАНИЗАЦИЈА ВЛАСТИ У ЗЕМЉИ: заснована на начелу поде-ле власти, уз изборни представнички легитимитет (тзв. буржоаска демократија)

ОДНОС ПРЕМА НАЦИОНАЛНОМ ПИТАЊУ: примат класног у односу на национално, али се залаже за ослобођење „потлачених нација“	ОДНОС ПРЕМА НАЦИОНАЛНОМ ПИТАЊУ: залагање за систем држава-нација у Европи
ОДНОС ПРЕМА РЕЛИГИЈИ И ЦРКВИ: раздвојеност цркве од државе, од радикалног атеизма (антитеизма) до толерантног теизма	ОДНОС ПРЕМА РЕЛИГИЈИ И ЦРКВИ: зависно од државне традиције у распону од раздвојености цркве од државе до залагања за значајну њену улогу у држави
ЦИЉ КОМЕ ТЕЖИ: успостављању социјалистичког друштва, као прелазне фазе у комунизам као бескласно друштво	ЦИЉ КОМЕ ТЕЖИ: одржање status quo, буржоаског, капиталистичког друштва
НАЧИН ВРШЕЊА ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА: социјалистичка револуција	НАЧИН ВРШЕЊА ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА: не види никакву потребу за променом друштвеног система, уз дозвољавање могућности еволутивних промена унутар њега, али без довођења самог система у питање.

Табела 1: *Разликовање позиција партија левнице и деснице до средине XX века*

Крајем друге деценије XX века избија социјалистичка октобарска револуција и ствара се СССР-а као „прва земље социјализма“. Међутим, већ на преласку између два века и првим деценијама XX века, долази до поделе у међународном радничком покрету, која се у идеолошком смислу одражава кроз разлику према томе каквог су типа друштвене промене за које се левица залаже: искључиво револуционарне или могу бити и еволутивне. Марксисти, касније окупљени у КП СССР-а и другим КП⁶⁾ које прихватају Ленинов модел большевичке партије, залажу се искључиво за револуционарне промене система, док поједини левичарски прваци у западној Европи дозвољавају могућност еволутивних промена система из капитализма у социјализам, при чему се и једни и други

6) У Западној Европи комунистичке партије се формирају углавном после I светског рата, дистанцирајући се и именом од социјалдемократских партија које су годинама пре тога представљале антисистемске, радикално-критичарске странке у односу на буржоаско друштво. У Србији је 1903. године формирана Српска социјалдемократска партија, која је под вођством Д. Туцовића била марксистичке оријентације. У Краљевини СХС она се уједињује у Социјалистичку радничку партију Југославије (комуниста), која 1920. године мења име у Комунистичка партија Југославије и убрзо бива забрањена и принуђена на илегални рад.

позивају на Маркса и Енгелса⁷⁾. Тада по први пут западни социјал-демократи и социјалисти улазе у владе својих земаља, учествују у креирању политика њихових националних држава, признајући тиме грађанско друштво, представничку демократију, систем парламентаризма, итд. Та се појава назива министаријализмом, и од стране марксиста означава као облик ревизионизма. Идејну основу оваквог позиционирање левичарских партија дао је Е. Бернштајн у свом делу „Претпоставке социјализма и задаци социјалдемократије“, а наставили К. Кауцки⁸⁾ првенствено у „Диктатури пролетаријата“ и А. Милеран⁹⁾. Због таквог става Лењин их оштро критикује, оптужујући их за издају класних у корист националних интереса, негирајући им левичарство, припадност међународном радничком покрету и уопште оспоравајући им да разумеју суштину Марксовог учења о револуцији и диктатури пролетаријата (В.И. Лењин, 1975: 365-444), а његову критику прихватају и претварају у политичке ставове и друге КП. Према томе, већ у овом периоду поједине партије левице (нпр. лабуристи, немачки, шведски и холандски социјалдемократи) су се одрекле барем две од до тада несумњиво општелевичарских карактеристика: револуционарног пута освајања власти и, последично, типа организације власти у земљи, прихватајући изборну проверу легитимитета, начело поделе власти, парламентаризам, итд, не одричући се, још увек, захтева за променом друштвеног система, али уз инсистирање на институционалном и еволутивном вршењу промена. На хамбуршком конгресу Социјалистичке радничке интернационале, 1923. године, дошло је и до званичног прихватања овакве идеолошке позиције и од стране оних левичарских партија које је до тада нису прихватале (француски социјалисти, аустромарксисте), све у настојању да спрече потпуни расцеп између социјалдемократа и комуниста (Б. Прибићевић, 1979: 350-351). Од тада „социјалдемократија постепено по-

7) „Радници ће неизбежно једног прекрасног дана узети власт у своје руке...Али ми никад нисмо тврдили да ће неизоставно једнаким средствима постићи овај циљ. Ми знамо да треба узети у обзир установе, коректоре и традиције појединих земаља и ми не одричемо да постоје земље као Америка и Енглеска – и када бих боље знао ваше установе можда бих овима додао и Холандију – у којима радници могу постићи своје циљеве мирним средствима“ (К. Маркс, 1950: 104-105). „И тако у току развита све што је раније било стварно, постаје нестварно, губи своју нужност, своје право на постојање, своју разумност; на место стварног које умире ступа нова за живот способна стварност – мирним путем, ако је старо довољно разборито да без опирања умре, насилно, ако се оно против тој нужности“ (Ф. Енгелс, 1947: 10-11).

8) Он је постао помоћник министра иностраних послова у немачкој влади Еберт-Шајдеман

9) 1899. године Милеран је постао први социјалиста-министар у једној буржоаској влади, у Француској, а касније је био чак и председник Републике

литички ураста у систем представничке демократије и постаје њен ослонац“ (В. Гоати, 1984: 50).

Окончање II светског рата донело је у земљама источне Европе, Кини, Северној Кореји, Куби, итд. успостављање власти тамошњих КП. Са изузетком Југославије и Кине, које су имале аутентичне социјалистичке револуције и путеве изградње социјалистичког друштва, све остале земље и њихове КП су следиле совјетски модел пута у социјализам који им је наметнут. КП у тим земљама су постале, доласком на власт, просистемске, а истовремено оне су биле и једине странке, будући да су ови системи изграђивани као некомпетитивни¹⁰). Један од кључних принципа марксизма – беспштедна критика постојећег, пао је пред чињеницом да су то „постојеће“ у овим земљама представљале КП на власти. Критика је сматрана антисоцијалистичким деловањем, што је узроковало значајно ограничавање готово читавог корпуса људских политичких права (право на удруживање, право на слободу мисли и изражавања, слободу штампе, итд.). У свим реал-социјалистичким земљама су спроведене оне мере за које се комунистичка левица, по угледу на КПСС, залагала – национализација привредних ресурса, експропријација пољопривредних поседа, планска привреда, лаичка република, итд, уз снажну интервенцију државе у процесу изградње школа и болница, описмењавања становништва, успостављања система бесплатног здравства и школства, спроведене су електрификација и индустријализација, итд. Инсистирање на монолитности мера које има да се примењују на путу у социјализам произвело је велике кризе у појединим социјалистичким земљама. Односи између КП се одвијају на начелима пролетерског интернационализма, што је заправо значило патерналистички однос КПСС у односу према другим КП.

У западноевропским друштвима, после II светског рата, долази до снажења социјалистичких, социјалдемократских и лабуристичких партија. Оне су 1951. основале Социјалистичку интернационалу (СИ), и по свом утицају, успешности (У. Шуваковић, 2005: 395-403) и политичкој снази су на западу континента представљале најзначајније левичарске партије, изузев када је реч о Италији, Француској и Шпанији у којима су деловале и снажне КП све до пада Берлинског зида 1989. године. Од оснивања СИ до усвајања последњег њеног програмског документа у Штокхолму 1989. го-

10) Додуше, у неким од ових земаља су опстале, краћи или дужи период након стварања реалсоцијалистичких режима, и поједине грађанске партије, али су оне морале да прихвате авангардну улогу комунистичке партије, тако да и поред формалног политичког плурализма не може бити речи о компетитивности система (В. Коштуница, К. Чавошки, 1990: 190-192; У. Шуваковић, 2004: 219-221)

дине, ове су партије често, у периодима од петнаестак година, преиспитивале своја доктринарна политичка одређења. Како истиче В. Гоати, позивајући се на Кросланда, „идеолошка платформа социјалдемократа након ревизије остварене педесетих и почетком шездесетих година има пет конститутивних обележја: политички либерализам, мешовити економију, државу благостања, Кензијанску економску теорију и веру у једнакост“ (1984: 310). Кључно њихово залагање, јесте за пројекат „демократског социјализма“, који означава „међународни покрет за слободу, социјалну правду и солидарност“ (Штокхолмска декларација 1989). Оне се одричу класног приступа и наступају са становишта да је сваки глас на изборима-глас, стварајући тако нови тип масовних, *catch at all*, политичких странака. „Без обзира на степен „темељности промена“ којима теже, све ове партије се и даље изјашњавају за „освајање нових простора“ путем реформи у „оквирима постојећег система“ (француски социјалисти), за „остварење новог и бољег друштвеног уређења путем процеса сталне реформе“ (аустријски социјалисти), „остварење слободе, правде и солидарности демократизацијом друштва кроз социјалне и економске реформе...остаје једини одговоран правац деловања (немачке социјалдемократе)“ (Б. Марковић, 1994: 11). Почетком 90-их један број ових партија (Блерови британски лабуристи, Шредерове немачке социјалдемократе, Клинтонове америчке демократе) започиње са спровођењем политике тзв. трећег пута, чије је идеолог познати социолог сер Ентони Гиденс (1998/1999) и која „избегава и антикапитализам левице и конзервативизам деснице“ (Орловић, 2007: 19), сматрајући да њихово залагање треба усмерити ка праведнијем, хуманијем и ефикаснијем безалтернативном капитализму. Трећепуташи праве отклон у односу на основне вредности „традиционалне социјалдемократске политике која је стајала у основи концепта и праксе државе благостања, односно државе социјалне сигурности“ (З. Стојиљковић, 2007: 119). То се пре свега односи на напуштање политике и праксе национализација, прогресивног опорезивања и обавезног социјалног осигурања, одрицање од политике пуне запослености, те на бригу о „здрављу економије“, односно о приходној страни буџета. Гиденс указује да би се „могло рећи да главни мото нове политике гласи: *нема права без одговорности*“ (1998/1999: 68). Он критикује „социјалдемократију старог кова“ која је безусловно схватала социјална права и у том смислу одговорност државе. Гиденс једнакост уврштаје као прву од седам вредности „политике трећег пута“ (1998/1999: 69), док се у одбрану одржања дихотомије левица-десница на принцип једнакости као левичарско залагање које је „поларна звезда“ водила левих партија позива о Н. Бобио

(1997: 100). Чудно је, међутим, како се не уочава битна разлика: док је традиционална левица захтевала стварање *новог друштва једнакости*, савремена левица само тражи *више једнакости у оквиру либералног капитализма*, које је друштво неједнакости, при чему се те неједнакости, супротно њиховим декларативним захтевима, на макро-плану увећавају с убрзавањем процеса глобализације. Пласирани неолиберални концепт је довео дотле „да сиромашни буду још сиромашнији, а богати још богатији“ (Д. Ж. Марковић, 2007: 146) до те мере да Џ. Стиглиц пише о „пустошећим ефектима које глобализација може имати на земље у развоју“, о расту броја сиромашних у свету у последњој деценији прошлог века за „скоро 100 милиона...истовремено са просечним годишњим растом светског дохотка од око 2,5%“, о ефектима на економију Русије и других земаља у транзицији који се састоје у томе да су „промене донеле сиромаштво без преседана“ (2002: 9, 18, 20). Све ово је навело угледне ауторе на закључак како партије окупљене у СИ, „одавно су престале да буду левица у било ком смислу који има везе са традиционалном одредбом левог... не само да су одавно напустиле идеју једнакости, него су напустиле и идеју редистрибуције, другу кључну левичарску димензију од времена кад су прихватиле неолиберални концепт уређења капиталистичких односа од осамдесетих година прошлог века“ (М. Лазић, 2008).

Пад Берлинског зида и слом реал-социјалистичких режима на европском истоку, довео је и до краха тамошњих КП. Са изузетком КП у Русији и земљама бившег СССР-а које су се одржале као значајне опозиционе партије, у источноевропским земљама је дошло до нестанка са политичке сцене до тада владајућих КП, које су се трансформисале у социјалистичке и социјалдемократске, прихватајући потпуно некритички све циљеве сестринских партија са запада, на исти начин на који су некада прихватили директиве КПСС. Оне су прихватиле и тржишну привреду и вишестраначку демократију и приватизацију и..., иако је јасно да „прави испит природе партија које себе сматрају левичарским јесте ...односно према свим социјалним неједнакостима, што је у бившим социјалистичким земљама суштински повезано с приватизацијом“ (З. Видојевић, 2010: 289). Поновним доласком на власт у својим земљама, после неколико година, те су партије настављале исту ону политику коју су десничарске владе пре њих започињале. Залагање за социјализам, укључујући и демократски социјализам као и даље званичну доктрину СИ, није ни помињано. „Прошлост се одвећ лагодно тумачи у светлу нове будућности – безалтернативног капитализма и етнички и конфесионално хомогене државе“ (Т. Ку-

љић: 2008: 46), при чему та „безалтернативност капитализма“ има све одлике новог догматизма (У. Шуваковић, 2010.).

И партије које се обично самопозиционирају као десница су од француске буржоаске револуције до данас доживеле трансформацију. Оне партије које су тада сматране десницом – аристократске партије, временом су нестале или су се трансформисале (В. Гоати, 1984: 49). Грађанска, буржоаска десница је, зависно од конкретних прилика у земљи, била републикански или монархистички опредељена. У земљама у којима је републикански облик уређења успео да се учврсти, монархистички оријентисане партије су на политичкој маргини. У Бугарској је нпр. последњи бугарски цар Симеон постао премијер 2001. године, захваљујући резултатима парламентарних избора, али му није пало на памет да покуша рестаурацију монархије. С друге стране, у оним земљама где је монархија традиција, нпр. у Великој Британији, Шпанији, Белгији или Холандији, ни партије левице не доводе у питање монархијско уређење, иако је оно супротно традиционалним левичарским схватањима¹¹⁾. У савременом добу и фашистичке, неонацистичке и расистичке странке су, као партије онога што се обично назива екстремном десницом, углавном маргинализоване, а и ако имају парламентарни статус не партиципају у владама европских земаља, иако је у том погледу било изузетака¹²⁾. Данас многи греше када се држе, иначе тачног разликовања из XIX и с почетка XX века, да је левица интернационалистичка (космополитска), а десница националистичка. Идеологију глобализма управо је пласирала десница, у лику политике „новог светског поретка“ коју је промовисао конзервативни амерички председник Џорџ Буш Старији, а теоријски засновао на идеологији либералног капитализма Френсис Фукујама (1989/1990; 1992/2002). Суштина је у неолибералном концепту планетарног тржишта којим доминирају САД, у свим видовима друштвеног живота (У. Шуваковић, 1999: 117-122), при чему је од кључне важности остваривање хегемоније на војном, економском, технолошком и културном плану (З. Бжежински, 1997/2001: 27-28). Одговор левице је у залагању за демократски начин вршења глобализације пошто „глобализован свет није пожељан осим

11) Додуше премијер Аустралије лабуристичка Сулија Гилард изјавила је средином ове године да би та држава, након смрти британске краљице Елизабете II, могла да се прогласи републиком. Треба уочити, међутим, да се овде не ради толико о захтеву за променом облика уређења државе, колико о завршетку процеса осамостаљивања Аустралије од Велике Британије.

12) Екстремно десна Слободарска партија Аустрије Јерга Хајдера је почетком 2000. године формирала аустријску владу са Нардоном партијом Аустрије, што је довело до изолације земље од стране чланица ЕУ. У Француској је лидер екстремно десног Националног фронта Жан Мари Лепен успео 2002. године да се пласира у II круг председничких избора, итд.

као свет културне размене, а не као свет победе једне земље над другим“ (Л. Жоспен, 2000). У супротном „имаћемо грађански рат светских размера између оних који контролишу мреже технологије, финансијског капитала и информација, и свих оних индивидуа, група, нација и заједница које осећају да глобализација представља претњу њихово идентитету“ (А. Турен, 2000). У складу са Туреновим предвиђањима је и настанак снажног антиглобалистичког покрета, али и јачање патриотских осећања у угроженим земљама. Национализам схваћен као патриотизам, а не у значењу шовинизма, „играо је и још увек игра напредну улогу уколико је повезан са стварним ослободилачким кретањима и усмерен против угњетачке моћи, уколико представља одбрамбено средство у борби против агресивне и завојевачке силе“ (Љ. Тадић, 1996: 302), никако се не може изједначити са десничарском идеологијом; напротив, борба за слободу земље и народа и против хегемоније је у традицији левичарства. Ако бисмо покушали да са сигурношћу кажемо шта је то што данас карактерише партијску десницу, онда би то пре свега било залагање за тржишни либерализам утемељен на приватној својини, за рестрикцију свих врста социјалних давања, за рестриктивну имиграциону политику, за глобализам као идеолошку платформу и за хегемонизам у међународним односима. Десничарске странке не показују никакво разумевање ни за заштиту права на здраву животну средину, традиционално га жртвујући циљу остварења профита. Оне су данас изразито против признавања „права на различитост“ и свих консеквенци из њега изведених, што су као свој захтев данас поставиле већином партије које себе сматрају савременом левицом, иако је реч о праву које спада у групу „индивидуалних“ за чије се остварење одувек десница залагала. Ни десничарске партије немају више отворено класни наступ, већ као и левичарске странке, односно као и све партије уопште, наступају са позиције да интересе, циљеве и вредности којима теже прикажу што општијим, односно глобалним (Р. Смиљковић, 1993: 45, У. Шуваковић, 2004: 177-178).

О ОДРЖИВОСТИ ДИЈАЛЕКТИЧКЕ ДИХОТОМИЈЕ ЛЕВИЦА-ДЕСНИЦА У САВРЕМЕНОСТИ

Размотримо сада, у свом овом светлу, могућност одрживости дијалектичко-дихотомне поделе појма политичке партије на левицу и десницу у савремености.

Несумњиво је да је захтев *предметности* задовољен. Постоји појам политичке партије, и не ради се о неком апстрактном појму, већ постоји и одговарајући друштвени реалитет. Дакле, могуће је вршити деобу овог појма било дихотомијом, било класификацијом.

Када је реч о критеријуму *доследности*, у погледу дијалектичке дихотомије левица-десница јавља се проблем. Наиме, историјски посматрано мењали су се критеријуми деобе (*fundamentum, principium divisionis*) на основу којих су политичке партије сматране левицом, односно десницом. У времену настанка ових појмова, десничарима су сматрана монархисти, а левичари су били републиканци који су, у класном смислу, долазили из буржоаских слојева, јер је радничка класа тек била у настајању. Данас, десничари могу бити (и у многим земљама јесу) и републиканци. Левица је пред крај XIX века била заговорник револуционарног преласка из капитализам у социјализам, док су партије левице крајем XX и почетком XXI века заговорници побољшања капитализма који је безалтернативан. Левица је, током читаве друге половине XX века, доминантно заговарала планску привреду и колективну својину, да би на крају XX века прихватила тржишну привреду и општу приватизацију, коју су одувек прокламовале странке либералне деснице, итд. Овде се види да је реч о темпоралним појмовима, који у различитим историјским периодима имају веома различит садржај. При том, и то је још један проблем, није реч о дугим временским интервалима, већ о периодима од неколико деценија. Када се има на уму да се просечан животни век у Европи продужио на око 80 година, то значи да једна иста генерација у свом животу оперише овим појмовима у потпуно различитим значењима, при чему „оно што посебно одликује модерно друштво у наше време је страховито убрзање промена.. Друштвено време се убрзава и скраћује“ (В. Павловић, 2006: 42-43). То онда истраживаче и аналитичаре принуђује да користе придеве „савремена“ или „модерна“ левица/десница (у овом тренутку то су нпр. оне политичке партије левице које се залажу за „трећи пут“, иако је тај концепт већ данас у великој кризи, али „савремена“ левица још није понудила неки новији концепт), насупротив „традиционалној“ левици/десници (то би данас нпр. биле на левици социјалистичке и социјалдемократске партије које нису биле присталице „трећег пута“, рецимо француски социјалисти или на десници својевремено италијански демохришћани и француски деголисти – RPR), насупротив чак „екстремној“ левици/десници (јакобинци у време француске револуције или данас комунистичке партије које још увек заговарају револуционарни начин

освајања власти и које су потпуно маргинализоване, бар када је о Европи реч или расистички настројена десница, попут Лепеновог Националног фронта у Француској). У зависности од примењеног критеријума, могуће је говорити о више врста левице и деснице, „о унутрашњој плурализацији левице и деснице... Карактеристично је да - у складу с логиком и – једно – и – друго – границе између политичких позиција постају нејасним, па сходно томе често морају изнова бити повучене и образложене *ad hoc*, произвољно према некој теми“ (У. Бек, 2004: 346). Као пример динамике сукоба који укида границе између партијске левице и деснице, Бек наводи „претварање политике неолибералне левице у политику неолибералне деснице“ (2004: 346-347). При свему томе, врсте и левице, као и врсте деснице, истовремено постоје, али у неким временским периодима доминира један, а у другим други (нпр. на преласку између два миленијума социјалдемократске партије су имале значајније упориште и већу снагу у Европи, у односу на комунистичке партије, док су пре пада Берлинског зида комунистичке партије биле на власти у источној Европи, и веома утицајне у неким западноевропским земљама.). Стога је није довољно рећи партијска левица или десница, без неког прецизнијег одређења, пошто је недовољно јасно шта се узима као критеријум деобе (да ли оно што је традиционално важило или оно што важи тренутно као критеријум), те се практично не може поуздано знати шта се под тим појмовима тачно подразумева. Указивање и на географску одређеност ових појмова, има и те како смисла. Дуго су се на Истоку под појмом левице разумеле искључиво КП, док су западноевропски социјалисти и социјалдемократе сматране ревизионистима и десницом, а о Демократској странци у САД се није ни помишљало као о левој, иако се она тамо управо сматра левицом. У савремености, оне политичке партије које се сматрају левим у Европи значајно се разликују од левих политичких партија у Латинској Америци, које спроводе такву политику која је снажно ослоњена на левичарске принципе остварења социјалне правде и очувања независности својих земаља, дакле на оне принципе који су карактерисали традиционалну европску левицу током прошлог века. КП Кине спроводи политику која је битно различита од оне коју афирмише савремена западноевропска левица, али и која битно одступа од традиционалне марксистичке интерпретације „пута у социјализам“; у западној Европи Зелени су се профилисали углавном као левичари, док су у источној Европи они учествовали у десничарским савезима за рушење социјалистичких режима са власти, итд.

Дијалектичка дихотомија левица-десница не може да задовољи ни захтев *потпуности*. Постоје политичке партије које не припадају ни левици ни десници, па се обим појма политичке партије не поклапа (шири је) са збиром обима појмова левица и десница. Да је то тачно, види се по томе што најчешће истраживачи несвесно претварају дијалектичку дихотомију левица-десница у класификацију, додајући средњи члан – партије центра, чиме већ настаје *трихотомија*. Ни то није, међутим, решење, будући да неке партије једноставно не могу и неће (вољно то одбијају) да се (само)позиционирају на оси левица-центар-десница. Такав је случај, нпр. са партијама зелених (Д. Надић, 2005). У западној Европи оне су, нарочито у периоду свог настанка, биле изразито антикапиталистичке, примењивале пацифистичке методе деловања, у циљу остваривања свог еколошког програма, и по концепцијама за које су се залагале оне би припадале левици, тј. како сматрају неки аутори, идејној концепцији „нове левице“ (М. Бодеман, 1987). Уласком у власт у својим земљама, углавном у коалицији са социјал-демократским и социјалистичким партијама, прихватиле су њихов концепт побољшања капитализма и спровођења одређених промена унутар постојећег система, учествујући чак и у одлучивању о агресији на Југославију 1999. године, што је довело до расцепа у Партији зелених Немачке (Д. Надић, 2005: 102-103), али и до компромитације идејно пацифистичке оријентације западноевропских Зелених (М. Јевтовић, 2009: 218). Међутим, у другој половини прве деценије XXI века, међу партијама зелених¹³⁾, укључујући и неке западноевропске, долази до јачања снага које траже квалитативну друштвену промену и оне објављују тзв. *Манифест еко-социјалиста* у коме капитализам као систем оцењују „еколошки деструктивним“, залажући се за социјалистичко друштво, али које ће бити еколошки одговорно. Еколошка одговорност није, иначе, била предмет програмско-партијског бављења традиционалне левице, иако код Маркса постоје назнаке које указују на опасности „присвајање природе од стране човека“ и на нужност схватања да је природа „за човека живот, а не средство за живот“, како је он то изразио у „Економско-филозофским рукописима“. Захтев за еко-социјализмом ових странака већ је довео до тога да их аналитичари уврсте међу радикално леве партије, скупа са комунистичким партијама. У источној Европи, међутим, Зелени се формирају са настанком политичког плурализма, као антисоцијалистичке парти-

13) Ради се о странкама зелених, еколошким организацијама, радничким и социјалним удружењима из Аргентине, Аустралије, Белгије, Бразила, Канаде, Кипра, Данске, Француске, Грчке, Италије, Швајцарске, САД и Велике Британије у јесен 2007. године објавили су Манифест екосоцијалиста.

је, учествујући у десничарским владама формираним после краха реалсоцијалистичких режима, углавном се самопозицијунајући као партије центра (Д. Надић, 2005: 131).

Увођење центра, осим што дихотомију претвара у класификацију (трихотомију), нарушава и захтев *исцрпности*. Центар у овом случају представља „резидуалну групу“, дакле оне политичке партије које су „нешто између“ левице и деснице, а управо за резидуалне групе Милић захтева да се „што мање употребљавају“ пошто им је смисао неодређен и представљају „мешавину разнородних делова“. При том, центар је толико шири, колико су појмови левице/деснице уже одређени. То онда наводи истраживаче да осим о центру, левици и десници, говоре и о левом центру и десном центру, и тако ова дијалектичка дихотомија прераста у петочлану класификацију - пентатомију (З. Славујевић, 2003: 129-162). Они који, пак, теже да „мере“ присутност левичарства/десничарства додају још два члана класификацији, у складу са ставом да је мерење „само усавршавање и прецизирање класификација“ (В. Милић, 1996: 599). Та два члана су, заправо, полови: екстремна десница/екстремна левица, чиме дијалектичка дихотомија левица-десница прераста у седмочлану класификацију - хептатомију. Управо, овакво „лако“ прерастање дијалектичке дихотомије левица/десница у седмочлану класификацију показује исправност става С. Милосављевића и И. Радосављевића да се дихотомија са два позитивно одређена члана у друштвеним истраживањима показује као недовољна, и да тежи да прерасте у класификацију, пошто не може да одрази суштину у односу међу појмовима. Истовремено, ово указује и на то да Шешићев став о неадекватности примене формално-логичке дихотомије код свих појава и процеса „који изражавају степене и прелазна својства“, треба применити и на дијалектичку дихотомију када је реч о таквим процесима и појавама.

У дијалектичкој дихотимији левица/десница јавља се проблем и са задовољењем принципа *међусобне искључивости група истог нивоа*, што се како смо већ показали неуспешно покушава решити увођењем појма „центра“. Ту се поставља и питање тзв. „самопозиционирања партија“ као партија левице/партија деснице. Оно је, по правилу, пре резултат тренутне политичке коњуктуре, него стварног идејног и програмског позиционирања странака, за шта је добар пример Демократска странка (ДС) у Србији, која се као партија која је током своје власти спровела комплетну приватизацију у земљи и увела модел либералног капитализма, самопозиционира као „партија левице“ и чак постаје чланица СИ. Интересантно је онда, у том смислу, утврдити како је могуће и научно

исправно у исту група партија левице сврстати такву партију и, нпр. Нову комунистичку партију Југославије (НКПЈ), која се залаже за национализацију својине и социјалистичку револуцију?

Конечно, дијалектичка дихотомија левица/десница нема ни *довољну дискриминацијску способност* пошто су групе које настају хетерогене и прикривају различитости које међу појавама постоје, сврставајући их, често веома арбитрерно, у леви или десни кош. Како би се ово избегло, долази до степеновања присуства левих/десних одлика, али и, услед тога, долази до њеног прерастања у класификацију.

КА ЗАКЉУЧИВАЊУ

Неминовно се намеће закључак о методолошкој превазиђености и недовољности дијалектичке дихотомије политичких партија на левицу и десницу у савременом друштву. Могуће је извршити вишечлану класификацију уз помоћ ових појмова, али уз озбиљне методолошке недостатке и ограничења на које смо указали. Чак и вишечлана класификација више доприноси настајању нејасноћа, него што може да доведе до прецизног научно-стручног одређења идејно-политичке позиционiranости неке политичке странке. А најчешће се разврставање врши арбитрерно у зависности од мишљења и опредељења онога ко класификацију врши, а не уз стриктну примену принципа деобе. Појмови партијска левица/десница данас могу бити, сложићемо се са Цветићанином, „само антикварни сувенири политичке теорије, који су можда остали приметни, али који немају велику практичну, односно делатну важност“ (2008: 603). Сложеност друштвених услова савременог политичког живота и темпо друштвених промена које се одвијају пред нашим очима, а које обухватају и идејне промене политичких партија као (још увек) главних субјеката политичког процеса (У. Шувакович, 2010) стога захтева стварање сложенијих класификација политичких партија, према читавом низу критеријума и њихових индикатора. Један од најзначајнијих би, у савременом добу, био нпр. критеријум класификације према односу који политичке партије имају према процесу глобализације и идеологији глобализма, будући да је, како констатује и Гиденс, баш „глобализација, заједно са распадом комунизма, изменила обресе левице и деснице“ (1998/1999: 47). Партијску поларизацију левица/десница треба препустити XIX и XX веку, а у XXI веку је потребно извршити поново препознавање и именовање политичких идеја и практичног деловања политичких странака. При чему је, наравно, овде реч о

деоби појма политичких партија према критеријуму њихове идејне основе, а не о препознавању разлике између интереса обесправљених и угњетених, већине грађана која тражи слободу и једнакост, квалитативне друштвене промене да би живела боље и тиме је на левом полу и оне мањине која брине искључиво о увећању сопственог профита, заштити сопственог положаја и очувању социјалног *status quo*, чиме припада традиционално десном полу света. Таква груба подела заснована на објективном положају људи у процесу рада постоји, без обзира које ми термине за њу користили, само је одувек постојало и питање јесу ли људи довољно развили своју свест да би субјективно препознали сопствене интересе који почивају на објективном положају у процесу рада¹⁴⁾ и потребу њиховог артикулисања кроз одговарајуће политичко организовање, и, друго, да ли су политичке партије заправо дошле до тачке када се оне претварају у предузећа за освајање гласова иза којих стоји мега-капитал и када у вођењу њихових политика једину улогу имају интереси, политичке калкулације и нагодбе које омогућују онима који су економски моћни да сачувају и увећају сопствену моћ и богатство, док идејно-политичка и програмска оријентација опстају само као реликт прошлости и плашт који треба да прикрије ту чињеницу.

Uros V. Suvakovic

DILEMAS OF TRADITIONAL DIALECTICAL DICHOTOMY OF POLITICAL PARTIES TO THE LEFT AND THE RIGHT IN CONTEMPORARY SOCIETY

Summary

The reasons for impossibility of continuance of the traditional dialectic dichotomy of political parties to the left and the right in contemporary society and the necessity of its overgrowing to classification are methodologically discussed here. Temporal and geographical character is pointed out of the ideas of the party left and the party right. It is also pointed out that in the case of classification also, regardless the number of members, the principle of consistency is disturbed, since the dividing

14) Не треба сметнути с ума да су се транзиционе промене у источној Европи одигравале тако што су их грађани масовно подржавали, жудећи за друштвом богатих (улазак у ЕУ) и обећаним бољим животом (који се имао остварити кроз плурализацију политичког система и обавезну приватизацију дотада државне и друштвене својине у тим земљама, стварање слободног тржишта и редукцију свих облика социјалне заштите као предуслова будућег свеопштег бољитка). „Наде и шансе милиона грађана су изневерене...Добили су формалне политичке слободе и права у лику 'Хајд-парк' демократије, а изгубили социјална права и људско достојанство“ (Ј. Митровић, 2009: 7).

criterion has been changed during the history, but also the criteria of completeness, exhaustiveness, reciprocal exclusion of groups at the same level and enough capability for discrimination, which all must be fulfilled with methodologically correctly implemented classifications. In the 21st century it is necessary perform again recognition of political ideas and practical operation of political parties and name them by the name that really expresses their substantive features.

Key words: dialectic dichotomy, classification, political parties, the party left, the party right

ЛИТЕРАТУРА

- Barnes, S.H. (1998), „The mobilization of Political Identity in New Democracies“, in S. H. Barnes and J. Simon (eds.) *The Postcommunist Citizen*, Budapest: Erasmus Foundation, IPS of HAS
- Бек, У. (2004), *Моћ против моћи у доба глобализације. Нова светскополитичка економија*, Загреб: Школска књига
- Blair, T. (2010), *A Journey*, London: Hutchinson
- Бобио, Н. (1997), *Десница и левица: разлози и смисао једне политичке дистинкције*, Београд: Народна књига, Подгорица: ЦИД
- Бодеман, М. (1987), „Партија зелених и нови национализам у СР Немачкој“, *Марксизам у свету*, бр. 1-2
- Brzezinski, Z. (1997), *The Grand Chessboard*, преведено на српски Бжежински, З. (2001) *Велика шаховска табла* (прев. С. Дивјак, Р. Калик), Подгорица: ЦИД, Бања Лука: Романов
- Видојевић, З. (2010), *Демократија на заласку*, Београд: Службени гласник, ИДН
- Giddens, A. (1998), *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, преведено на хрватски Гиденс, Е. (1999), *Трећи пут: обнова социјалдемократије*, прев. М. Паић, Загреб: Политичка култура
- Гоати, В. (1984), *Савремене политичке партије: компаративна анализа*, Београд: Партизанска књига
- „Declaration of Principles“ (1989), *Socialist International, XVIII Congress*, June 1989, Stockholm, <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticleID=31>
- Енгелс, Ф. (1947), *Лудвиг Фојербах и крај немачке класичне филозофије*, Београд: Култура
- Жоспен, Ј. (2000), „Говор на скупу Фондације „Жан Жорес““ Париз, децембар
- Ивањи, И. (2007), *Мађарска револуција 1956*, Београд: Самиздат Б92
- Јевтовић, М. (2009), „Леви идеолошки идентитет европског екологазма у искушењу пред проблемом Косова и Метохије“, абстракт, *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини, XXXVIII/2008*
- Клаус, В. (2005), „Интелектуалци и социјализам: виђено из посткомунистичке земље у претежно постдемократској Европи“, презентовано на науч-

- ном скупу *The Intellectuals and the Socialism*, Исланд, наведено према *Данас*, август
- Коштуница, В, Чавошки, К. (1990), *Страначки плурализам или монизам: обнова и затирање послератне опозиције*, Београд: Привредно правни приручник
- Куљић, Т. (2008), „Неолиберализам и левица: европски центар и српска периферија“, у И. Младеновић, М. Тимотијевић (ур.): *Изазови и перспективе савремене левнице у Србији*, Београд: Friedrich Ebert Stiftung
- Лењин, В. И. (1975), „Пролетерска револуција и ренегат Кауцки“, у: *Дела*, књ. 26, Београд: Институт за међународни раднички покрет
- Лазић, М. (2008), „Конфузија на левици“, интервју, *Политика*, 6. јул
- Маркс, К. (1950), „Говор у Амстердаму 1872. године“, у: *Прва интернационала: материјали за проучавање*, зборник документарне грађе, Београд: Рад
- Маркс, К. (1977), *Економско-филозофски рукописи*, Београд: Просвета, БИГЗ
- Марковић, Б. (1994), „Западноевропска социјалдемократија данас: програмска опредељења“, у У. Шуваковић (ур.): *Европска левица данас*“, Београд
- Марковић, Ж.Д. (2007), *Глобална економија: прилог социолошком проучавању глобализације*, Ниш: Економски факултет
- Милић, В. (1996), *Социолошки метод*, 3. изд., Београд: ЗУНС
- Милосављевић, С, Радосављевић, И. (2000), *Основи методологије политичких наука*, Београд: Службени гласник
- Митровић, Љ. (2009), *Транзиција у периферни капитализам*, Београд: Институт за политичке студије
- Михаиловић, С. (2007), „Леви и десни екстремизам у Србији“, у З. Лутовац (ур.): *Идеологија и политичке странке у Србији*, Београд: Friedrich Ebert Stiftung, ФПН, ИДН
- Надић, Д. (2005), *Партије зелених у Европи*, Београд
- Орловић, С (2007), „Идеологије и програми у партијским сучељавањима“, у З. Лутовац (ур.): *Идеологија и политичке странке у Србији*, Београд: Friedrich Ebert Stiftung, ФПН, ИДН
- Павловић, В. (2006), *Друштвени покрети и промене*, Београд: Службени гласник
- Прибићевић, Б. (1979), *Социјализам као светски процес*, Београд: Партизанска књига
- Самарцић, С. (1998), „Левица и десница као политички сурогати“, *Нова српска политичка мисао*, вол. V, нова едиција (1998), бр. 1, Београд
- Славујевић, З. (2003), „Разврставање бирачког тела и релевантних странака Србије на оси „левица-десница“, у Ј. Комшић, Д. Пангић, З. Славујевић: *Основне линије партијских подела и могући правци политичког прегруписавања у Србији*, Београд: Friedrich Ebert Stiftung, ИДН
- Смиљковић, Р. (1993), *Политичке партије*, Београд: „Књижевне новине-комерц
- Стиглић, Ц. (2002), *Противречности глобализације*, Београд: SBM-х
- Стојиљковић, З. (2007), „Социјалдемократија и политичке странке у Србији“, у З. Лутовац (ур.): *Идеологија и политичке странке у Србији*, Београд: Friedrich Ebert Stiftung, ФПН, ИДН
- Тадић, Љ. (1996), *Наука о политици*, Београд: БИГЗ

- Touraine, A. (2000), *Can We Live Together ? Equality and Difference*, Cambridge: Polity Press
- Fukuяama, F. (1989), „The End of History?“, *The National Interest*, 16, Summer, преведено на српски Фукујама, Ф. (1990) „Крај историје?“ (прев. В. Лоренцин), *Трећи програми*, бр. 84
- Fukuяama, F. (1992), *End of history and the last man*, преведено на српски Фукујама, Ф. (2002), *Крај историје и последњи човек* (прев. Б. Глигорић, С. Дивјак), Подгорица: ЦИД, Бања Лука: Романов
- Цветићанин, Н (2008), *Епоха с оне стране левице и деснице*, Београд: Службени гласник, ИДН
- Шешић, Б. (1982), *Основи методологије друштвених наука*, Београд: Научна књига
- Шуваковић, У. (1999), „Фазе у остваривању доктрине`новог светског поретка“, *Смисао*, бр. 8-9
- Шуваковић, У. (2004), *Политичке партије и глобални друштвени циљеви*, Београд: Трећи миленијум
- Шуваковић, У. (2005), „Инструменти мерења успешности политичких партија“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, бр. 118/119
- Шуваковић, У. (2010), „О безалтернативности путева друштвеног развоја или о новом догматизму с почетка XXI века“, у М. Божић, С. Голубовић (ур.) *Балкан у процесу евроинтеграције – унутаррегионални односи*, Ниш: Филозофски факултет – Центар за социолошка истраживања
- Шувакович, У. (2010), „Политические партии как традиционный механизм репрезентации в современном обществе“, *Политические Исследования – ПОЛИС* но. 2 (116): 158-166

Abstract

Starting from theoretical postulate on distinguishing dialectical dichotomy from classification and methodological criteria that are necessary to fulfill when dividing the idea, the possibility of viability and analytical importance of dialectical dichotomy of political parties to the left and the right in contemporary conditions is surveyed in the work.

The author determines that the only criterion that is fulfilled for dichotomous division of the idea of political party is the criterion of *objectiveness*.

When considering the criterion of *consistency*, the problem appears regarding the dialectical dichotomy the left – the right. Namely, the criteria of division (*fundamentum, principium divisionis*) on basis of which the parties were considered as the left, i.e. the right have been changing during the history. These are temporal ideas that had different content in different historical periods, therefore when someone says the party left or the party right, without more precise determination, it is not clear enough what exactly is taken as division criterion. It should be noticed also that the ideas of the party left and the party right had diffe-

rent content geographically: in Latin America the contemporary left has demands that are more similar to the European left demands from the beginning of the 20th century than to the demands of e.g. the members of “the third way”. In addition, the idea of the left and the right in China is not identical to the European idea.

Dialectic dichotomy the left – the right cannot fulfill the demand for *completeness*. This is simply because there are political parties that belong neither to the left nor to the right, so that the scope of the idea of political party does not correspond (it is wider) to the sum of the ideas of the left and the right. It can be seen that this is true because researchers often unconsciously turn the dialectic dichotomy the left – the right to a classification by adding the middle member – the parties of the center, which makes a three-member classification – the *trichotomy*. However, it is not the solution, since some parties simply cannot and will not (they reject that) (self)position themselves at the axis the left – the center – the right, which is the case of the Green parties.

Introduction of the center, except for turning the dichotomy to classification (trichotomy), also disturbs the demand for *exhaustiveness*. The center in this case represents a “residual group”, those political parties that are “something in between” the left and the right. This leads researchers to speak not only about the center, the left and the right, but also about the left center and the right center. Therefore, this dialectic dichotomy outgrows into a five-member classification – pentachotomy or even to seven-member classification – heptachotomy, if the extreme left/the extreme right are added as kinds. Just such an “easy” overgrowing of the dialectic dichotomy the left/the right to seven member classification shows the correctness of the attitude that a dichotomy with two positively defined members is not enough in social researches and that it tends to overgrow to classification since it cannot express the essence of relationship between the ideas.

A problem appears in the dialectic dichotomy the left/the right regarding the fulfillment of the principle of *the reciprocal exclusion of groups at the same level*, which is unsuccessfully being solved by introducing the idea of “the center”.

Finally, dialectic dichotomy the left/the right has not *enough capability for discrimination*, since the groups that appear are heterogeneous and therefore they suppress the differences that exist among the groups, classifying them to the left or to the right basket, often very arbitrary. In order to avoid this, rating appears of existence of the left/the right features, but, due to this, it leads to classification.

Keeping all the referred in mind, a conclusion is imposed on methodological overcome and deficiency of dialectic dichotomy of political parties to the left and the right in the contemporary society. It is possible to keep a multi-member classification with these ideas, but with serious methodological deficiencies and limits that has already been explained earlier. Even the multi-member classification of political parties with the ideas of the left and the right contributes to the confusion, more than it can bring to a precise scientific-expert determination of an ideal-political positioning of a political party. In the 21st century, it is necessary to perform again recognizing of political ideas and practical operation of political parties and name them by the name that would really express their substantive features, at the same time making more complex classifications of political parties, in accordance with the series of criteria and their indicators.